

Handreiking internationalisering primair onderwijs

voor schoolbesturen
en schoolleiders

Colofon

PO-Raad

De PO-Raad is de vereniging die de belangen behartigt van de schoolbesturen in het basis- onderwijs, speciaal basisonderwijs en (voortge- zet) speciaal onderwijs. De PO-Raad ondersteunt de leden en zet zich in voor de ontwikkeling van de sector. Daarbij zijn vier thema's leidend: ver- binding (over het richten van voorzieningen op de belangen van kinderen); innovatie en ICT (over de mogelijkheden van technologische vernieu- wing); kennis en onderzoek (over goed onderwijs en leraren in een academische omgeving); het bestuur als motor (over de professionalisering van schoolbesturen).

Nuffic

Waar werelden samenkomen, ontstaan de mooi- ste dingen. Daar zijn wij van overtuigd. Wij zijn Nuffic, de Nederlandse organisatie voor interna- tionalisering in onderwijs. Van primair en voort- gezet onderwijs tot beroepsgericht en hoger onderwijs en onderzoek.

Onze ambitie is dat iedere leerling en student in- ternationale ervaring opdoet. Vanuit ons hoofd- kantoor in Den Haag en 10 kantoren wereldwijd brengen we mensen, talen en culturen samen. En moedigen we iedereen aan om eigen grenzen te verleggen.

Samen met onze nationale en internationale partners zetten we ons in voor de ontwikkeling van leerlingen en studenten, en voor de groei van docenten, professionals en organisaties. Hiermee zetten we Nederland als toonaangevend kennis- land op de kaart.

Nuffic. Meet the world.

2017 Nuffic en PO-Raad

Met dank aan klankbordgroep:

Mirjam Andringa, Margriet Platzer- Maarsingh,
Janice Wierenga en Wendy Zonneveld.

Eengezamenlijk product van de PO-Raaden Nuffic.

Ga naar www.nuffic.nl/ccl voor meer informatie over het hergebruik van deze publicatie.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Introductie	5
1. Internationalisering in het primair onderwijs	6
a. Vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto)	6
b. Internationaal georiënteerde leerinhouden	8
c. Uitwisseling over de grens	9
d. Internationale beleidsontwikkelingen	11
2. Visie en beleid	12
Beleidsplan	12
Coördinator internationalisering	12
3. Professionalisering	13
Netwerken/internationale conferenties	13
Nascholing en begeleiding	13
Studiereizen	13
4. Subsidiemogelijkheden	14
IPV	14
Erasmus+	14
5. Meer weten?	15
Bijlage 1: Stappenplan invoering internationalisering	16
- voor schoolbesturen	16
- voor schoolleiders	16
Bijlage 2: Format beleidsplan bestuur	17
Bijlage 3: Format beleidsplan school	19
Bijlage 4: De coördinator internationalisering, de spil in het geheel	21

Voorwoord

Nuffic en de PO-Raad hechten veel belang aan internationalisering in het primair onderwijs. Samen maken we ons sterk om u hierin te ondersteunen.

De kinderen van nu groeien op in een wereld die niet stopt bij de landsgrens. Het onderwijs heeft de belangrijke taak om leerlingen kennis te laten maken met de internationale en interculturele samenleving. Want om effectief te functioneren in de huidige maatschappij zul je ook 'internationaal vaardig' moeten zijn.

Omgaan met mensen uit andere landen en culturen leer je het beste door het te doen. Je werkt aan internationale competenties door contact te hebben met leeftijdsgenoten en volwassenen met een andere culturele achtergrond. Door samen met hen in een gemeenschappelijke taal aan betekenisvolle projecten te werken in je eigen klas of buurt, via online contacten met het buitenland of door daadwerkelijk op reis te gaan. De leerlingen van nu worden wereldburgers. Veel scholen in het primair onderwijs spelen hier al steeds meer op in.

De groeiende aandacht voor internationalisering leidt tot vragen als: Wat willen wij onze leerlingen meegeven? Wat is daarbij de kerntaak van mijn school? Waar vind ik informatie over internationalisering in het basisonderwijs? Hoe bereiden wij onze leerlingen voor op de globaliserende samenleving? Op de vele vragen bestaan niet altijd pasklare antwoorden. We staan echter ook niet met lege handen.

Speciaal voor bestuurders, schoolleiders en coördinatoren internationalisering in het basisonderwijs hebben we een handreiking internationalisering samengesteld, gevuld met tools, die elders beproefd zijn en die u kunt gebruiken in de specifieke context van uw school.

Deze handreiking probeert u antwoord te geven op de vragen die u heeft. Omdat het een digitale publicatie is, is het relatief eenvoudig deze aan te vullen met nieuwe tools die u in de praktijk waardevol vindt. We nodigen u uit uw praktijkervaringen met ons te delen of aan te geven waar u nog behoefte aan heeft.

Anko van Hoepen
Vice-voorzitter PO-Raad

Stephan Meershoek
Manager dienstverlening po/vo Nuffic

Introductie

Internationaliseren in het basisonderwijs is samen met de leerlingen 'over grenzen heen kijken', zodat ze hun wereld vergroten. Door leerlingen op jonge leeftijd te laten kennismaken met de internationale en interculturele samenleving, krijgen ze een breder perspectief en worden ze toegerust op het functioneren in deze samenleving.

Internationalisering bevordert de professionalisering van de leerkrachten en verrijkt het curriculum op scholen. Internationaliseren is niet een 'extraatje', maar een noodzakelijke bouwsteen om kwalitatief goed onderwijs te geven.

Internationalisering in het primair onderwijs is in ontwikkeling. Jaarlijks groeit het aantal scholen dat internationaal georiënteerde onderwijsactiviteiten aanbiedt. Met name het vroeg vreemdetalenonderwijs maakt op steeds meer basisscholen deel uit van het curriculum. Bijna 1.400 basisscholen bieden vanaf groep 1 een vreemde taal aan, waarvan 95% kiest voor het Engels (bron: Jaaroverzicht 2016, Nuffic). Gelet op de curriculumherziening, waarin Engels een van de 5 speerpunten is, zal deze ontwikkeling zich naar verwachting alleen nog maar versnellen.

Internationalisering kan zowel betrekking hebben op beleidsontwikkelingen als op de inrichting van het onderwijs zelf. Internationalisering

kan heel kleinschalig zijn en eventueel later verder uitgebreid worden. Als schoolbestuur en/of schooldirecteur kunt u zelf kiezen hoe het in uw strategische beleidsplan past en welke opvattingen en activiteiten daarbij passen.

In deze handreiking vindt u een korte omschrijving van de domeinen binnen internationalisering en welke rol u daarin kunt spelen. In de kaders vindt u extra informatie over het betreffende onderwerp, voornamelijk van belang voor de schooldirecteuren. Met deze handreiking heeft u alle belangrijke informatie rondom internationalisering in het primair onderwijs in huis. Een basis waarmee u of een van uw medewerkers verdere stappen kan ondernemen.

1. Internationalisering in het primair onderwijs

De behoefte aan meer internationaal georiënteerd onderwijs wordt steeds groter. Als schoolbestuur of directeur kunt u hier een belangrijke rol in spelen. Bijvoorbeeld door het initiatief te nemen, draagvlak te creëren en te zorgen voor de middelen (financieel en/of personeel). De leerwinst van uw leerlingen kunt u waarborgen door internationalisering kwalitatief en duurzaam in uw strategisch beleidsplan te verankeren. Daarnaast heeft het bestuur een rol om internationalisering af te stemmen met de besturen van de voortgezet onderwijs-scholen in uw omgeving.

Binnen internationalisering onderscheiden we vier domeinen:

- vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto)
- internationaal georiënteerde leerinhouden
- uitwisseling over de grens
- internationale beleidsontwikkelingen

De praktijk wijst uit dat het starten met één domein na verloop van tijd vaak leidt tot het ondernemen van activiteiten uit de andere domeinen. Als startpunt kiezen scholen in veel gevallen voor vroeg vreemdetalenonderwijs.

Carel Laenen, bestuurslid KSU: *“Het Nederlands taalgebied is relatief klein, dus van oudsher is het voor ons noodzakelijk om meerdere talen te beheersen. Nu we tegenwoordig in het dagelijks leven steeds meer Engels om ons heen horen, is kennis van deze taal onontbeerlijk.”*

α. Vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto)

Kennis van vreemde talen opent de deur naar andere landen en is een basisvoorwaarde om goed en effectief om te gaan met andere culturen. Scholen die eerder een vreemde taal aanbieden dan wettelijk is verplicht¹⁾, worden **vvto-scholen** genoemd. Inmiddels bieden bijna 1.400 scholen deze vorm van onderwijs (bron: Jaaroverzicht 2016, Nuffic).

Een start maken met internationalisering? Volg de online leermodule **Starten met internationaliseren in het PO** via de Nuffic Academy.

Weten waar uw school staat op het gebied van internationalisering? De **internationaliseringsmeter** geeft een indicatie en adviseert hoe u internationalisering verder vorm kunt geven.

Tip: nodig het voortgezet onderwijs bij u op school uit. Laat zien welke activiteiten uw school onderneemt op het gebied van internationalisering en overleg over de doorgaande leerlijn.

Vvto Engels (vvto-E)

De beheersing van het Engels is van groot belang om te communiceren en samen te werken in een internationale context. Het geeft leerlingen het benodigde vertrouwen om zich thuis te voelen in de mondiale samenleving, waarin Engels de tweede taal van steeds meer mensen is (bron: Platform Onderwijs2032, 2016). De meeste scholen kiezen dan ook voor Engels als vreemde taal en starten daarmee in groep 1. Integrale kindcentra nemen in deze ontwikkeling ook vaak de 2- tot 4-jarigen mee.

Nuffic heeft **de landelijke standaard voor vvto Engels** ontwikkeld om een leidraad te geven voor kwalitatief goed vroeg vreemdetalenonderwijs. In deze landelijke standaard staan eisen waaraan het programma en de leerkrachten moeten voldoen. Goedgeschoolde leerkrachten zijn van groot belang om het programma te laten slagen (zie hoofdstuk 2).

Om de kwaliteit op de scholen te bewaken, zijn er 3 kwaliteitskeurmerken die Nuffic erkent:

- Cedin Onderwijs
- TalenT
- EarlyBird

Het behalenvaneen van deze keurmerken betekent dat uw school kwalitatief hoogwaardig Engels aanbiedt en landelijk erkend wordt als gecertificeerde vvto-school. De lijst met gecertificeerde scholen vindt u terug op de **Nuffic-website**.

Carel Laenen, bestuurslid KSU: *“Wij stimuleren en faciliteren vvto, maar het is nog geen verplichting voor al onze scholen. De trend is wel dat uiteindelijk elke school binnen ons bestuur vvto aan zal bieden. Van de 24 scholen zijn er nu 7 onderweg naar gecertificeerd vvto en dit zullen er alleen maar meer worden.”*

Om vvto goed in te voeren, is een implementatieplan onontbeerlijk. Het plan kan dienen als sturingsdocument. Ook kunt u het gebruiken bij de aanvraag van verschillende subsidies. Het programma goed uitrollen en verdiepen kost een school 3 à 4 jaar.

De online leermodule **Eerste kennismaking met vvto** kan hiervoor als goed startpunt dienen. Een stappenplan om verantwoord vvto in te voeren, vindt u op de **Nuffic-website**.

Paul Groot, directeur Enschedese Schoolvereniging: *“Uiteindelijk zou iedere vvto-school een keurmerk moeten behalen. Veel scholen profileren zich met Engels, maar het is moeilijk te doorgronden wat ze nu exact doen. Met een keurmerk is dit duidelijk; deze scholen voldoen aan de landelijke standaard vvto.”*

Vvto Frans, Duits en Spaans

Sommige basisscholen kiezen ervoor om **Frans**, **Duits** of **Spaans** aan te bieden. Frans en Duits zijn de talen van onze buurlanden en bieden daarom kansen voor leerlingen uit de grensregio's. Het **kenniscentrum Buurtalen** onderhoudt een netwerk van scholen en instanties die zich bezighouden met Frans en Duits op de basisschool en het opsporen en ontsluiten van lesmaterialen.

Houd er rekening mee dat u voor Spaans een **onthefing** moet aanvragen bij het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Tweetalig primair onderwijs (tpo)

Bij vroeg vreemdetalenonderwijs mag maximaal 15% van de lestijd in de vreemde taal worden gegeven. Daarnaast is er in 2014 een start gemaakt met **tweetalig primair onderwijs**. In deze 5-jarige pilot wordt 30-50% van het onderwijs in het Engels aangeboden.

b. Internationaal georiënteerde leerinhouden

Internationaal georiënteerde leerinhouden zijn methodes waarbij internationalisering geïntegreerd is in andere vakinhouden. Hiermee kunnen scholen hun curriculum verrijken, zich profileren en zich als schoolteam professionaliseren.

Alle scholen worden geacht aandacht te besteden aan internationale aspecten in zaakvakken. Internationalisering maakt namelijk expliciet deel uit van de kerndoelen²⁾. Daarnaast moet het aanbod van de scholen wettelijk bijdragen aan actief burgerschap en sociale integratie (wereldburgerschap).

Naast het reguliere aanbod via de methodes voor wereldoriëntatie is er een groot aanbod van thematische lespakketten, leskisten en handreikingen voor projecten op het gebied van internationalisering. Denk daarbij ook aan de verschillende ontwikkelingshulpprojecten waaraan basisscholen mee kunnen doen.

Welke activiteiten u ook kiest, zorg voor integratie in het bestaande curriculum. Internationalisering wordt hierdoor geen 'extraatje', maar onderdeel van het reguliere schoolprogramma. Sluit zoveel mogelijk aan bij de (bestaande) projecten op school en ga op zoek naar mogelijkheden om er een internationale component aan toe te voegen.

International Primary Curriculum

Een curriculum dat specifiek aansluit op internationale oriëntatie is het **International Primary Curriculum** (IPC). Het is een curriculum voor kinderen van 4-12 jaar gericht op de

Leermiddelen worden onder andere aangeboden door:

Samsam

Ontwikkelt materialen die leerlingen (9-14 jaar) laten kennismaken met kinderen uit andere landen en met maatschappelijke vraagstukken. Op de website vindt u gratis lesmateriaal. Scholen kunnen zich daarnaast abonneren op het tijdschrift Samsam, dat 5 keer per jaar uitkomt. Dit abonnement biedt ook onbeperkt toegang tot al het online lesmateriaal.

Edukans

Voert actie voor beter onderwijs in Afrika, India en Peru. U kunt met de hele school een actie organiseren, of met alleen een klas, een leerjaar, of de onder- of bovenbouw. Edukans ondersteunt uw actie met actiematerialen, leskisten en presentaties.

Unesco

Coördineert het VN-thema Education for all, heeft een netwerk van UNESCO-scholen en vraagt aandacht voor laaggeletterdheid, duurzaamheid en intercultureel leren. Op de website vindt u lesmateriaal over het Werelderfgoed.

Amnesty, Unicef en Warchild

Bieden gratis lespakketten aan over kinderrechten.

creatieve en zaakvakken. Het curriculum geeft ook een internationaal perspectief; het helpt de kinderen verbanden te leggen tussen het geleerde en hoe ze dit kunnen toepassen in eigen land, en kijkt ook naar het perspectief van mensen in andere landen.

Yvonne den Haan, locatiedirecteur Eglantier, IPC-school Delft: *“Het grote voordeel van IPC is dat alles geïntegreerd plaatsvindt. Je kunt echt de diepte ingaan met een bepaald onderwerp, zo ver als je zelf wilt. Nu willen we IPC en onze Engelse lessen verder integreren, dan is het perfect!”*

c. Uitwisseling over de grens

Uitwisseling biedt zowel leerlingen als leerkrachten de kans om in contact te komen met een school in het buitenland. Door samen te werken met een school uit een ander land leert u over andere culturen en gewoonten, essentieel in deze globaliserende en multiculturele samenleving. Hiervoor moet u een partnerschool vinden die met dezelfde inzet en intentie werkt.

Een uitwisseling is bij uitstek geschikt in combinatie met vvto. De leerlingen kunnen hun tweede taal direct met leeftijdsgenootjes toepassen. Een uitwisseling kan virtueel of fysiek zijn, en is mogelijk voor leerlingen, leerkrachten, schoolleiders of schoolbestuurders.

Tip: Wilt u starten met wereldburgerschap? Ideeën opdoen over hoe u het in uw schoolcurriculum kunt integreren? Volg de gratis online leermodule **Wereldburgerschap in het PO** via de Nuffic Academy.

Virtuele uitwisseling

Internationale uitwisseling gebeurt vaak via ICT-middelen. U kunt dit als school zelf regelen, maar u kunt zich ook aansluiten bij netwerken. Een bekend netwerk is **eTwinning**. Dit is een online community voor scholen in 32 Europese landen. Via eTwinning kunnen leerlingen met leeftijdsgenoten in het buitenland mailen, chatten en skypen, of ze werken online samen aan projecten. Leerkrachten kunnen materiaal en methodes uitwisselen en zo nieuwe ideeën opdoen.

Fysieke uitwisseling

Via een fysieke uitwisseling kunnen scholen zich professionaliseren en profileren. Bovendien krijgen leerlingen de kans om zich onder te dompelen in een nieuwe cultuur. Het kan voor de hele sector waardevolle informatie opleveren, en bruikbare oplossingen voor problemen waar scholen wereldwijd mee worstelen. En ook niet onbelangrijk: uitwisselingsprogramma's werken zeer stimulerend voor leerkrachten om internationalisering in het onderwijs vorm te geven.

Via het netwerk eTwinning kunnen scholen onderzoek gaan naar Europese collega's voor fysieke uitwisseling.

Jan Heijman, directeur De Horn, Wijk bij Duurstede: *“Na de uitwisseling hoorde ik van ouders: ‘We hebben een ander kind teruggekregen. Van tevoren was ze erg onzeker, ze heeft iets overwonnen door zonder ons weg te gaan’. Daarvoor doen we het.”*

Scholen kunnen ook een stapje verdergaan en kiezen voor een schoolpartnerschap met een buitenlandse school. Daarbij werken leerlingen en leerkrachten samen aan een project. Binnen het project vinden er over en weer bezoeken en/of uitwisselingen plaats.

Een ander internationaliseringsprogramma voor onderwijsprofessionals is **World Teacher**. Leerkrachten en schoolleiders gaan daarbij naar een ontwikkelingsland en ontdekken alle ins en outs van het lokale onderwijs. Het doel is om het onderwijs in zowel ontwikkelingslanden als Nederland te verrijken. De kwaliteit van het onderwijs in de ontwikkelingslanden neemt toe, terwijl het onderwijs in Nederland internationaliseert.

Via Nuffic kunt u subsidies krijgen voor diverse leerlingenactiviteiten, nascholing voor leerkrachten en schoolpartnerschappen (zie hoofdstuk 3).

Belangrijk is om bestuurlijke kaders te scheppen en doelen te stellen, zodat de uitwisselingen tot voldoende ontwikkelingen leiden binnen het schoolbestuur en/of binnen de school. Mobiliteit is niet het doel, maar een waardevol instrument om de doelen in uw beleidsplan te bereiken!

Met **eTwinning** kunt u direct beginnen. Er zijn geen voorwaarden en het is kosteloos, met een gratis servicedesk voor vragen. Indien gewenst kan het eTwinning-team van Nuffic ook voorlichting geven op uw school. Bekijk **dit filmpje** voor een eerste kennismaking met eTwinning.

Via **Cambridge English Penfriends** kunt u een partnerschool zoeken om zelfgemaakte briefkaarten rond een thema uit te wisselen. Zodra u zich (gratis) heeft aangemeld en een partnerschool heeft gevonden, krijgt u een *Penfriend Activity Pack* toegestuurd. Dat bevat een lesbrief, een poster, certificaten en een brief die u naar de partnerschool kunt sturen. Daarna kunt u aan de slag en ook uitwisseling via e-mail, video, Skype, etc. organiseren.

SchoolsOnline is een *schoolpartner finding tool* van de British Council. U kunt zich hier gratis registreren en een partnerschool in het buitenland zoeken. Op deze site vindt u ook ideeën en lessuggesties rondom burgerschapsvorming en internationalisering.

Een uitwisselingsreis naar het buitenland is voor zowel de leerlingen als hun ouders een hele belevenis. Belangrijk is om ouders zeer goed te informeren en te betrekken bij de voorbereidingen.

Jasper Kok, directeur OBS Stedeke, Diepenheim:
“Een kijkje nemen op een school in het buitenland zorgt voor bewustwording van onze blinde vlekken. Oogkleppen vallen af wanneer je ziet hoe het anders kan. Door met leerkrachten te spreken die door hun cultuur en opleiding op een andere manier naar onderwijs kijken, leer je van elkaar. Dit is enorm verrijkend voor het onderwijs op je eigen school.”

d. Internationale beleidsontwikkelingen

Door 'over grenzen heen te kijken' kunt u op bestuurs- en directieniveau veel leren. Het volgen van internationale beleidsontwikkelingen levert vaak waardevolle informatie en bruikbare oplossingen op waarmee u uw onderwijs kunt verbeteren.

Op de website van **Neth-ER** vindt u dossiers over internationalisering en Europees beleid. Overweeg ook om zelf intervisie te doen (job shadowing) in het buitenland, of een internationale conferentie bij te wonen. Voor beide is subsidie beschikbaar via Erasmus+ (hoofdstuk 3). Ook

voor het aangaan van strategische partnerschappen kunt u subsidie krijgen (hoofdstuk 3, Erasmus+ Key Action 2).

Jack van de Logt, bestuursvoorzitter

Conexus, Nijmegen: *"In het kader van de 21st century skills volgen wij alle ICT-ontwikkelingen in het buitenland op de voet. Zo zijn er uitstapjes geweest naar het Microsoft-lab in Brussel en Silicon Valley in San Francisco. We hebben daar scholen en bedrijven bezocht. Deze studiereizen hebben geleid tot nieuw ICT-beleid op onze scholen."*

2. Visie en beleid

Net als bij zo veel andere onderwijsvernieuwingen is het noodzakelijk om vooraf een heldere visie op internationalisering te hebben: Wat verstaan wij als bestuur of school onder internationalisering? Wat betekent dit voor onze scho(o)l(en)? Wat levert het onze leerlingen op? Wat willen we? Wat is er mogelijk? Is het financieel haalbaar om internationalisering aan alle leerlingen aan te bieden, of vragen we bijvoorbeeld een hogere ouderbijdrage?

Stel een werkgroep internationalisering aan om hierover van gedachten te wisselen en de mogelijkheden en eventuele knelpunten te analyseren. Vervolgens is het belangrijk om draagvlak te creëren. Denk hierbij aan bestuurders, directeuren, GMR, MR en leerkrachten. Binnen het schoolbestuur zijn er vaak al scholen bezig met internationaal georiënteerde leeractiviteiten of met vvto. Gebruik deze voortrekkers en laat ze hun ervaringen delen met de andere schooldirecteuren.

Beleidsplan

Om internationalisering een structureel onderdeel van het onderwijsprogramma van uw scho(o)l(en) te maken, is een beleidsplan voor internationalisering onmisbaar. In het beleidsplan laat u zien welke doelen het schoolbestuur of de school zichzelf stelt voor internationalisering, en hoe u deze doelen wilt bereiken. Een beleidsplan biedt houvast, met een overzicht van concrete punten waaraan u de komende jaren gaat werken.

Voor verschillende internationaliseringsroutes en -programma's is een beleidsplan een voorwaarde of een middel om het doel uit te werken. Denk hierbij aan vvto en de subsidieprogramma's Erasmus+ en IPV.

Een format voor een beleidsplan internationalisering op bestuursniveau vindt u in bijlage 2. Een format voor een beleidsplan internationalisering op schoolniveau vindt u in bijlage 3.

Tip: Volg via de Nuffic Academy de online leermodule **Schrijven van een beleidsplan internationalisering PO**.

Tip: Ga een keer 'gluren bij de bureu'. Laat uw team een kijkje nemen op scholen die al enige tijd bezig zijn met internationalisering.

Coördinator internationalisering

Kiest u er met elkaar voor om internationalisering op uw scho(o)l(en) tot een van de speerpunten van beleid te maken? Dan is het zeer raadzaam om tijd, geld en middelen vrij te maken om een coördinator internationalisering aan te stellen.

Op **bestuursniveau** kan de coördinator alle scholen binnen het bestuur ondersteunen. Hij/zij kan de verschillende subsidies aanvragen die door de directeuren als zeer tijdrovend worden ervaren. Of de scholen helpen om internationalisering in het curriculum op te nemen, en de kwaliteit te bewaken. Ook kan de coördinator een rol spelen bij de contacten met het voortgezet onderwijs over de doorlopende leerlijn. Zie bijlage 4 voor een uitgebreide takenbeschrijving.

Op **schoolniveau** kan de coördinator de kwaliteit van het programma bewaken. Daarnaast kan hij/zij bij uitwisseling de contacten onderhouden, studiedagen organiseren, etc. Op veel basisscholen die voor vroeg vreemdetalenonderwijs kiezen, is een vvto-coördinator aanwezig. Om aan de landelijke standaard vvto te voldoen, wordt er van de school meer gevraagd op het gebied van internationalisering. Dit kan natuurlijk ook bij de vvto-coördinator worden weggezet. Zie bijlage 4 voor een uitgebreide takenbeschrijving.

3. Professionalisering

Om internationalisering goed vorm te kunnen geven, zijn enthousiaste en kundige schoolleiders en leerkrachten een voorwaarde. Ze kunnen deelnemen aan internationale conferenties, themacursussen, talencursussen en studiereizen om hun kennis en vaardigheden te vergroten. Ook kunnen ze lid worden van onder andere onderstaande netwerken die zich bezighouden met internationalisering in het onderwijs.

Netwerken/internationale conferenties

European School Heads Association (ESHA)

De **European School Heads Association** is de Europese schoolleidersvereniging. De ESHA heeft als doel de uitwisseling van kennis en vaardigheden tussen Europese schoolleiders te bevorderen en het Europese Leadership Network te coördineren. Leden van de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS) zijn automatisch lid van de ESHA. Voor leden worden schoolbezoeken en culturele excursies georganiseerd en eens in de 2 jaar een grote 3-daagse conferentie.

World Education Forum (WEF)

De missie van het **World Education Forum** is om het aantal kinderen dat toegang heeft tot onderwijs, te vergroten. Het netwerk wil regeringen in de hele wereld aanspreken op hun verantwoordelijkheden en onderwijs toegankelijk maken voor alle kinderen in hun land.

Scholen en onderwijsorganisaties kunnen het WEF sponsoren en zich bij het netwerk aansluiten. Iedere 2 jaar organiseert het netwerk een internationale conferentie in Den Haag. Daarbij bespreken de leden de activiteiten die ze hebben opgezet, en kijken ze hoe landen presteren op het gebied van onderwijs voor ieder kind.

Nascholing en begeleiding

Zowel in Nederland als in het buitenland bieden diverse instanties nascholing en begeleiding aan op het gebied van internationalisering, taalvaardigheid en taaldidactiek. Voor nascholing kunt u

subsidie aanvragen (zie hoofdstuk 3). Een overzicht van door Nuffic goedgekeurde cursussen vindt u op de **Nuffic-website**.

Studiereizen

Via studiereizen kijkt u letterlijk 'over de grens'. In het buitenland zien we vaak (onderwijskundige) ontwikkelingen waarmee u als schoolbestuurder, schoolleider of leerkracht uw voordeel kunt doen. Het is ook goed om te zien dat wij het in Nederland nog niet zo slecht doen en het zeker niet zo slecht hebben.

Een grote aanbieder van educatieve studiereizen voor bestuurders en schoolleiders is de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS). Op de **AVS-website** vindt u een overzicht van alle reizen die de vereniging elk schooljaar aanbiedt. De AVS factureert de kosten van de studiereis en alle toeslagen als 'nascholing'. Hiervoor kunt u ook de € 3.000 aan professionalisatiegeld voor schoolleiders (CAO-PO 2016-2017) gebruiken.

4. Subsidiemogelijkheden

Bij Nuffic kunt u verschillende subsidies aanvragen. Hiermee kunt u een deel van de uitvoering van uw internationaliseringsbeleid bekostigen. Er zijn twee subsidies beschikbaar: IPV (Nederlandse overheid) en Erasmus+ (Europese Commissie).

IPV

Wilt u vvto of een internationaliserend onderwijsconcept invoeren of verder ontwikkelen? Dan kunt u IPV-subsidie (internationalisering primair en voortgezet onderwijs) aanvragen. Hiermee kunt u uw curriculumontwikkeling deels bekostigen, waaronder de volgende onderdelen:

- invoering van vroeg vreemdetalenonderwijs;
- doorontwikkeling van een internationaliserend onderwijsconcept;
- samenwerking tussen een po- en een vo-school voor het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn op het gebied van internationalisering, of een doorlopende leerlijn vvto/tto.

Meer informatie en het digitale aanvraagformulier vindt u op de **Nuffic-website**.

Erasmus+

Erasmus+ is het Europese subsidieprogramma voor onderwijs, jeugd en sport. Met dit programma kunt u subsidie aanvragen voor 2 key actions:

- Key action 1: Mobiliteit van personeel
Financiering voor projecten waarbij leerkrachten een cursus in het buitenland volgen of meelopen op een buitenlandse school. Zo vergroten ze hun kennis en vaardigheden. Deze subsidie kunt u als school eenmaal per jaar aanvragen voor nascholing, bijvoorbeeld in verband met het invoeren van vvto. De subsidie dekt (een deel van) de reis-, verblijfs- en cursuskosten. Meer informatie en de strikte deadline vindt u op de **website van Erasmus+**.

Tip: De online leermodule **Erasmus+ PO/VO Aanvraagassistent** van de Nuffic Academy leidt u stap voor stap door de aanvraagprocedure, geeft suggesties om uw aanvraag te versterken, en zorgt ervoor dat de aanvraag voldoet aan de voorwaarden van Erasmus+.

- Key action 2: Strategische partnerschappen
Met strategische partnerschappen worden internationale samenwerkingsprojecten bedoeld. Hierbij werkt u gedurende 1 tot 3 jaar met buitenlandse partners aan een gezamenlijk project. Deze subsidie kunt u als school of als bestuur eenmaal per jaar aanvragen. Meer informatie en de strikte deadline vindt u op de **website van Erasmus+**.

De adviseurs Erasmus+ van Nuffic helpen u bij het aanvragen van deze subsidies. U kunt ook een telefonisch consult of adviesgesprek aanvragen of naar voorlichtingsbijeenkomsten gaan. Daarnaast worden er door heel Europa regelmatig contactseminars en conferenties georganiseerd waaraan docenten gratis kunnen deelnemen.

Jasper Kok, OBS Stedeke, Diepenheim:

“Samen met de Academie Pedagogiek en Onderwijs (APO) van Saxion Enschede en 4 basisscholen in het buitenland hebben we een Erasmus+ KA2-subsidie aangevraagd. We organiseren een teacher training week in Barcelona. Daarbij komen 3 leerkrachten van elke partnerschool op bezoek. De thema's die centraal staan zijn immigratie en Europese identiteit.”

5. Meer weten?

Deze handreiking bevat veel materiaal en informatie van Nuffic en van de PO-Raad. Meer informatie kunt u bij ons opvragen:

Nuffic

www.nuffic.nl/contact

Vvto:

www.nuffic.nl/vvto

po@nuffic.nl

IPV:

www.nuffic.nl/ipv

ipv@nuffic.nl

Erasmus+:

www.erasmusplus.nl

info@erasmusplus.nl

PO-Raad

www.poraad.nl/contact

info@poraad.nl

Bijlage 1

Stappenplan invoering internationalisering

Zie ook de brochure **Starten met vroeg vreemdetalenonderwijs**.

Stappenplan invoering internationalisering voor schoolbesturen

1. Draagvlak creëren onder schoolleiders en ouders (GMR).
2. Werkgroep instellen.
Taken werkgroep:
 - a. Toetsen of internationalisering bij de visie en de missie van het schoolbestuur past. Zo niet, dan moeten de visie en de missie bijgesteld worden. Pas hier ook uw strategisch beleidsplan op aan.
 - b. Stappenplan maken met:
 - i. doelstellingen en beoogde resultaten, met bijbehorend tijdpad en financiële onderbouwing;
 - ii. activiteiten die nodig zijn om de doelstellingen te bereiken;
 - iii. hoe en door wie de activiteiten moeten worden beheerd (denk aan het aanstellen van een bovenschoolse coördinator internationalisering);
 - iv. scholing en communicatie;
 - v. analyse van mogelijke knelpunten.
3. Beleidsplan schrijven (zie bijlage 2). Het beleidsplan kan dienen als onderlegger voor uw strategisch beleidsplan.
4. Activiteiten implementeren.
5. Proces bewaken (let op tijd, kosten en kwaliteit) en (minimaal) halfjaarlijks evalueren, eventueel beleid en bekostiging bijstellen.

Stappenplan invoering internationalisering voor schoolleiders

1. Draagvlak creëren onder schoolbestuur, leerkrachten en ouders (MR).
2. Werkgroep instellen, bij voorkeur met een directielid als voorzitter.
Taken werkgroep:
 - a. Toetsen of internationalisering bij de missie en visie van de school past. Zo niet, dan moeten de visie en de missie bijgesteld worden. Pas hier ook uw schoolplan en schoolgids op aan.
 - b. Stappenplan maken met:
 - i. doelstellingen en beoogde resultaten, met bijbehorend tijdpad en financiële onderbouwing;
 - ii. activiteiten die nodig zijn om de doelstellingen te bereiken;
 - iii. hoe en door wie de activiteiten moeten worden beheerd (denk aan het aanstellen van een coördinator internationalisering, of het onderbrengen bij een vvto-coördinator);
 - iv. scholing en communicatie;
 - v. analyse van mogelijke knelpunten.
3. Beleidsplan schrijven (zie bijlage 3). Het beleidsplan kan dienen als onderlegger voor uw jaarplan en schoolplan.
4. Activiteiten implementeren.
5. Proces bewaken (let op tijd, kosten en kwaliteit) en per kwartaal evalueren, eventueel beleid en bekostiging bijstellen.

Bijlage 2

Format beleidsplan bestuur

Zie ook de cursus **Schrijven van een beleidsplan internationalisering PO** (Nuffic Academy).

Inleiding

- Waarom wordt dit beleidsplan geschreven?
- Wat is de definitie van internationalisering voor uw bestuur?
- Voor welke periode geldt het beleidsplan?

1. Visie/missie bestuur

- Wat is de visie en missie van het schoolbestuur?
- Welke relatie ligt er met internationalisering?

2. Doelstellingen

- Welke internationaliseringsdoelstellingen streeft het bestuur na op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude?

3. Beleidskeuzes

- Start met een korte beschrijving van de bestaande situatie. Beschrijf hierna de beleidskeuzes voor de korte (na 2 jaar) en lange (na 4 jaar) termijn, en het waarom.

4. Organisatie van de internationalisering

- Welke personen en scholen zijn betrokken bij het internationaliseringsbeleid en de uitvoering?
- Wordt er een coördinator internationalisering aangesteld?
- Wat zijn diens taken en bevoegdheden?
- Hoeveel tijd krijgt de coördinator om de taken goed uit te voeren?
- Hoe is het overleg georganiseerd?
- Hoe past internationalisering in de dagelijkse gang van zaken op de scholen?
- Wat zijn de voornaamste ontwikkelpunten rond de organisatie van internationalisering op uw scholen?

- Welke maatregelen/activiteiten zijn er nodig om de gestelde doelstellingen te bereiken? Geef prioriteiten aan.
- Wie is hiervoor verantwoordelijk?

5. Kwaliteitsbewaking

- Hoe wordt de kwaliteit van internationalisering bewaakt?
- Via welke instrumenten?
- En welke procedures?
- Wie is er verantwoordelijk voor de kwaliteitsbewaking?
- Wat is de rol van de coördinator internationalisering? En van de schoolleiders?

6. ICT

- Hoe wordt ICT ingezet?
- Wat zijn de gedragscodes?
- Welke middelen worden er gebruikt voor communicatie tussen leerlingen (bijvoorbeeld bij uitwisselingen)?
- Zijn er voldoende technische voorzieningen?
- Is scholing van de leerkrachten gewenst?

7. Informatie en public relations

- Hoe vindt de interne en externe communicatie plaats?
- Hoe is de informatie over internationalisering op de website van het schoolbestuur geregeld? En op de websites van de scholen?
- Wat doet u als schoolbestuur om instanties, bedrijven, organisaties (de gemeente?) bij internationalisering te betrekken?
- Hoe worden de ouders van (toekomstige) leerlingen geïnformeerd over internationalisering?

8. Scholing en netwerkvorming

- Hoe worden de coördinator, de schoolleiders en de leerkrachten geschoold in Nederland en daarbuiten? Denk aan scholing in de vreemde taal die vanaf groep 1 aan de leerlingen gegeven wordt, de vakdidactiek, of scholing in het omgaan met cultuurverschillen in het onderwijs in de verschillende landen, de dagelijkse schoolpraktijk en het dagelijkse leven.

9. Financiering

- Hoe wordt internationalisering gefinancierd?
- Wat is de bijdrage van het bestuur en de scholen, en welke subsidies worden aangevraagd?
- Wordt er een eigen bijdrage van de leerlingen gevraagd?

10. Evaluatie en afronding

- Wanneer wordt het beleidsplan geëvalueerd, en door wie?
- Wie is er verantwoordelijk voor eventuele bijstellingen?

Bijlage 3

Format beleidsplan school

Zie ook de cursus **Schrijven van een beleidsplan internationalisering PO** (Nuffic Academy).

Inleiding

- Waarom wordt dit beleidsplan geschreven?
- Wat is de definitie van internationalisering voor uw school?
- Voor welke periode geldt het beleidsplan?

1. Visie/missie school

- Wat is de visie en missie van uw school? Welke relatie ligt er met internationalisering? Is er een relatie met de visie en missie van uw schoolbestuur?

2. Doelstellingen

- Welke internationaliseringsdoelstellingen streeft de school na op het gebied van kennis, vaardigheden en attitude?

3. Beleidskeuzes

- Beschrijf de beleidskeuzes voor de korte (na 2 jaar) en lange (na 4 jaar) termijn, en het waarom.
- Start met een korte beschrijving van de bestaande situatie.
- Wie is verantwoordelijk voor de uitvoering?

4. Organisatie van de internationalisering

- Welke personen zijn betrokken bij het internationaliseringsbeleid en de uitvoering?
- Wordt er een coördinator internationalisering aangesteld?
- Wat zijn diens taken en bevoegdheden?
- Hoeveel tijd krijgt de coördinator om de taken goed uit te voeren?
- Hoe is het overleg georganiseerd?
- Hoe past internationalisering in de dagelijkse gang van zaken op school?

- Hoe zorgt u voor inbedding van internationalisering in uw schoolcurriculum?
- Hoe wordt de leeropbrengst verspreid binnen de school en verankerd voor de toekomst?
- Wat zijn de voornaamste ontwikkelpunten rond de organisatie van internationalisering op uw school?
- Welke maatregelen/activiteiten zijn er nodig om de gestelde doelstellingen te bereiken?
- Geef prioriteiten aan.
- Wie is hiervoor verantwoordelijk?

5. Kwaliteitsbewaking

- Hoe wordt de kwaliteit van internationalisering bewaakt?
- Via welke instrumenten?
- En welke procedures?
- Wie is er verantwoordelijk voor de kwaliteitsbewaking?
- Wat is de rol van de coördinator internationalisering? En van de schoolleider?

6. ICT

- Hoe wordt ICT ingezet?
- Wat zijn de gedragscodes?
- Welke middelen worden er gebruikt voor communicatie tussen leerlingen (bijvoorbeeld bij uitwisselingen)?
- Zijn er voldoende technische voorzieningen?
- Is scholing van de leerkrachten gewenst?

7. Informatie en public relations

- De communicatie over internationalisering moet zowel intern als extern plaatsvinden.

Intern:

- Hoe communiceert u in school over aankomende projecten?
- Wie is er verantwoordelijk voor de communicatie?
- Hoe worden de ouders van (toekomstige) leerlingen geïnformeerd over internationalisering?
- Is er een duidelijk zichtbare plek op school waar internationalisering ook zichtbaar is voor leerlingen en ouders?

Extern:

- Hoe en door wie wordt er gezorgd voor externe informatie?
- Hoe wordt bezoek aan en van buitenlandse partnerscholen zichtbaar gemaakt binnen uw eigen school en in uw eigen gemeente?
- Hoe is de informatie over internationalisering op de website van uw school geregeld?
- Wat doet uw school om instanties, bedrijven, organisaties (de gemeente?) bij internationalisering te betrekken?

8. Scholing en netwerkvorming

- Hoe worden de coördinator, de schoolleiders en de leerkrachten geschoold in Nederland en daarbuiten? Denk aan scholing in de vreemde taal die vanaf groep 1 aan de leerlingen gegeven wordt, de vakdidactiek, of scholing in het omgaan met cultuurverschillen in het onderwijs in de verschillende landen, de dagelijkse schoolpraktijk en het dagelijkse leven.

9. Financiering

- Hoe wordt internationalisering gefinancierd?
- Wat is de bijdrage van het bestuur en de school, en welke subsidies worden aangevraagd?
- Wordt er een eigen bijdrage van de leerlingen gevraagd?

10. Evaluatie en afronding

- Wanneer wordt het beleidsplan geëvalueerd, en door wie?
- Wie zet de volgende activiteiten vast in het jaarplan?
- Wie is er verantwoordelijk voor eventuele bijstellingen?

Bijlage 4

De coördinator internationalisering, de spil in het geheel

Taken coördinator internationalisering (bovenschools):

- Beleidsplan internationalisering schrijven in opdracht van het college van bestuur;
- Afspraken bewaken die zijn gemaakt in het beleidsplan;
- Kennis verwerven op het gebied van internationalisering;
- Kennis delen met de schoolleiders en de eventuele (vvto-)coördinatoren;
- Directeuren stimuleren om aan internationaliseringsactiviteiten mee te doen;
- Directeuren helpen om internationalisering in te bedden in het schoolcurriculum;
- Onderwijzend personeel stimuleren om scholing te volgen op het gebied van internationalisering;
- Internationale contacten onderhouden;
- Op de hoogte zijn van internationale programma's, subsidiemogelijkheden en projecten;
- Aanspreekpunt voor de scholen zijn bij subsidieaanvragen en bij het zoeken van partnerscholen, en de scholen hierbij helpen;
- Contacten met het voortgezet onderwijs onderhouden over de doorgaande leerlijn.

Taken coördinator internationalisering (op schoolniveau):

- Beleidsplan internationalisering schrijven in opdracht van de directeur;
- Afspraken bewaken die zijn gemaakt in het beleidsplan;
- Kennis verwerven op het gebied van internationalisering;
- Kennis delen met het schoolteam;
- Leerkrachten helpen met de internationaliseringsactiviteiten;
- Zorgen voor een optimale informatievoorziening;
- Directeur helpen om internationalisering in te bedden in het schoolcurriculum;
- Leerkrachten stimuleren om scholing te volgen op het gebied van internationalisering;
- Internationale contacten onderhouden;
- Op de hoogte zijn van internationale programma's, subsidiemogelijkheden en projecten;
- Aanspreekpunt zijn bij subsidieaanvragen en bij het zoeken van partnerscholen, en het team en de directeur hierbij helpen;
- Contacten met het voortgezet onderwijs onderhouden over de doorgaande leerlijn.